

Protein Delta

Zeeland innovatiegebied voor eiwittransitie

Johan Dourleijn
Bureau FDZ, januari 2021

(publicatieversie)

In opdracht van de provincie Zeeland

Samenvatting

In een participatief groepsproces waar personen uit de hele voedselproducerende keten aan deelnamen werd een ambitie en strategie voor Zeeland geformuleerd m.b.t. de eiwittransitie. Het resultaat is een toekomstbeeld van een samenwerkend en samenhangend foodcluster genaamd Protein Delta. Binnen dit cluster staan de mogelijkheden van het combineren van zee & land en plant & dier als bron voor duurzame eiwitten centraal. Zeeland levert hiermee een zichtbare bijdrage aan de verandering van het (eiwit)menu van de regionale consument (inwoners en toeristen) en is een inspirerend proef- en demo-gebied voor de wereld, met als missie: duurzame eiwitten uit Zeeland op je bord.

Om bovenstaande ambitie te realiseren wordt aanbevolen om het groepsproces (het Zeeuws Protein Cluster) te continueren en vanuit de provincie te blijven ondersteunen. De diverse lopende en toekomstige (te ontwikkelen) projecten moeten daarbij in samenhang tot elkaar gezien worden om gezamenlijk Protein Delta vorm te geven en zichtbaar te maken.

Inleiding

De transitie naar een voedselpatroon met meer plantaardige en minder dierlijke eiwitten is één van de grote mondiale uitdagingen van deze tijd. Alleen zo kan de groeiende en qua eetgedrag veranderende wereldpopulatie op een duurzame wijze voorzien worden van voldoende voedsel. Nederland kan hier, binnen en buiten de landsgrenzen, een bijdrage aan leveren.

Om daarbij minder afhankelijk te worden van de import van buitenlandse eiwitten komt er een Nationale Eiwitstrategie, waarin wordt ingezet op drie stromen: 1. Meer plantaardige eiwitten zelf telen, 2. Meer eiwitten uit andere bronnen zoals algen, wieren en insecten, 3. Meer terugwinnen van eiwitten uit rest- en nevenstromen. Daarnaast wordt ingezet op de export van Nederlandse technologie, kennis en hoogwaardige eiwitproducten om op mondiale schaal een bijdrage te leveren aan een toekomstbestendig eiwitsysteem.

De provincie Zeeland noemt de eiwittransitie in spoor 1 (het bevorderen van de transitie naar een volhoudbare landbouw) van het ambitiesdocument 'Samen werken aan het Zeeuwse platteland'. Hierbij worden de volgende uitgangspunten gehanteerd:

- Zeeland heeft een traditie in de teelt van peulvruchten en kan deze eiwitbronnen (erwten, bonen, soja) telen. Het zijn teelten die rust brengen in de bodem, zorgen voor stikstofbinding en een minimale input van middelen kennen.
- Het is wenselijk om projecten en initiatieven te ondersteunen die telers ondersteunen en voorlichten bij de teelt van vlinderbloemigen.
- Succesvolle teelt vraagt echter ook om een toename in de afzet van deze producten. Hiervoor is een keten-brede benadering nodig.
- Het is wenselijk om regionale ketens voor zowel humane eiwitconsumptie als veevoertoepassingen te ontwikkelen.

Opdracht

De verwachting bestaat dat de Zeeuwse foodsector (van uitgangsmaterialen t/m horeca) een belangrijke bijdrage kan leveren aan bovengenoemde uitdagingen en daarbij (kwantitatief en kwalitatief) kan groeien. Op basis van die verwachting heeft bureau FDZ (het netwerkbureau van het innovatienetwerk FoodDelta Zeeland) de opdracht van de provincie Zeeland gekregen om helder te krijgen wat daarbij de gezamenlijke ambitie, de strategie en het actieplan zou kunnen zijn. Daarbij is de samenwerking gezocht met het netwerkbureau FoodvalleyNL in Wageningen, dat ervaring heeft opgedaan met de ontwikkeling van The Protein Cluster. TPC verenigt de kennis en kunde van kleine en grote bedrijven (inmiddels 52 in totaal) op het gebied van plantaardige eiwitten. De focus van TPC ligt op het creëren van nationale en internationale impact met innovatieve ingrediënten en technieken in de tweede helft van de voedselproducerende keten, vanaf de verwerking.

De doelstelling van deze opdracht was om eind 2020 de ambitie en de contouren van het bijbehorende gezamenlijke innovatieprogramma, inclusief fasering en aansluiting op het landelijke

innovatieprogramma en relevante internationale activiteiten, op een actiegerichte wijze samen met het Zeeuwse foodcluster ontwikkeld en in gang gezet te hebben. De beoogde bijdrage van het Zeeuwse foodcluster op het onderwerp 'eiwittransitie' dient zichtbaar geclaimd te worden door het breed communiceren van de ambitie en eerste resultaten op dit gebied.

Meer concreet werden de volgende resultaten verwacht:

- Totstandkoming van een structureel, betrokken en actief Zeeuws Protein Cluster van minstens 20 deelnemers (keten-breed consortium van bedrijven, kennisinstellingen en overheden gericht op het thema 'eiwittransitie'), met aansluiting bij The Protein Cluster.
- Praktische korte-termijn business-resultaten van de eerste interacties en activiteiten binnen het Zeeuws Protein Cluster, zodat direct het gevoel ontstaat dat het iets oplevert.
- Duidelijke ambitie (wat willen we over 3 jaar bereikt hebben) voor een Zeeuws innovatieprogramma, in (inter)nationale context. Daartoe ook overzicht van eiwittransitiekansen in het Zeeuwse triple helix foodcluster en (selectief) overzicht van (inter)nationale initiatieven.
- Contouren van een innovatieprogramma met bestaande initiatieven en toekomstige (mogelijke) projecten, inclusief fasering over 3 jaren. Daarmee ook overzicht van lopende Zeeuwse eiwittransitie-initiatieven.
- Nationale en internationale zichtbaarheid en profilering van Zeeland als innovatiegebied voor eiwittransitie.

Aanpak

De opdracht werd in het vierde kwartaal van 2020 uitgevoerd. Uit de Zeeuwse foodsector werden diverse bedrijven, kennisinstellingen en de provincie Zeeland uitgenodigd om deel te nemen aan een viertal online bijeenkomsten van twee uur. Met de personen die deze uitnodiging aannamen werd een traject afgelegd van bewustwording en collectieve ambitie- en strategievorming. Dit is een zeer belangrijk onderdeel van de aanpak, omdat op deze wijze draagvlak en enthousiasme voor het ontstane gezamenlijke resultaat is ontstaan. Daarbij werden de behoeften en kansen van het bedrijfsleven voorop geplaatst en die van de kennisinstellingen als tweede. De zo ontstane groep van triple helix deelnemers wordt het Zeeuws Protein Cluster genoemd. Wat hierna volgt zijn de resultaten die met deze groep bereikt zijn. De bijeenkomsten hadden de volgende opbouw:

- Bijeenkomst 1: kennismaking, drijfveren, individuele wensen
- Bijeenkomst 2: lopende projecten bespreken en verbinden
- Bijeenkomst 3: collectief dromen en verbeelden
- Bijeenkomst 4: gezamenlijke ambitie bespreken

Het Zeeuws Protein Cluster

De deelnemers aan de bijeenkomsten van het Zeeuws Protein Cluster in Q4 2020 waren 26 professionals uit de foodsector. De hele voedselproducerende keten en alle triple helix partijen waren aanwezig. De horeca en cateraars waren slechts zeer beperkt vertegenwoordigd als gevolg van de corona-pandemie en de gevolgen hiervan voor deze partijen. In 2021 kunnen deze partijen naar eigen zeggen hopelijk weer aanhaken bij het ZPC.

Resultaten van de vier bijeenkomsten

Bijeenkomst 1: Belangrijke uitgangspunten werden hier al duidelijk en gaven gelijk richting aan de discussie.

Bijeenkomst 2: De lopende Zeeuwse projecten gerelateerd aan de eiwittransitie werden besproken en konden ook geplaatst worden in het ontwikkelde kader van de eerste bijeenkomst.

Bijeenkomst 3: Met de resultaten van de eerste twee bijeenkomsten werd aan de deelnemers gevraagd de toekomst te verbeelden. Dit leverde een gedeeld gevoel op over de eindbestemming.

Bijeenkomst 4: Hierin werd het voorgestelde vergezicht besproken en van commentaar voorzien door de deelnemers. Alle bijeenkomsten samen hebben geleid tot een gedragen gezamenlijke ambitie en strategie zoals verwoord in de volgende hoofdstukken.

Gezamenlijke ambitie

Samenvattend luidt de gezamenlijke ambitie (de stip op de horizon; de reisbestemming):

- Zeeland positioneert zich internationaal als regio waar de samenwerkende voedselproducerende ketens de mogelijkheden van het combineren van zee & land en plant & dier als bron voor duurzame eiwitten ten volle (inclusief reststromen) benutten.
- Zeeland levert hiermee een zichtbare bijdrage aan de verandering van het (eiwit)menu van de regionale consument (inwoners en toeristen) en is een inspirerend proef- en demo-gebied voor de wereld. Er wordt een regionaal triple helix ecosysteem gerealiseerd die de lokale economie versterkt en de aantrekkingskracht hiervan vergroot.
- Zeeland zorgt ervoor dat de medewerkers in de sector de benodigde kennis en kunde hebben om samen de missie 'duurzame eiwitten uit Zeeland op je bord' te realiseren. Dit trekt bevlogen nieuwe medewerkers aan.
- Zeeland heeft een reputatie van een creatieve en vernieuwende producent van duurzame eiwitten op je bord. Het cluster wordt gezien als inspirerende samenwerkingspartner voor partijen buiten Zeeland.

Deze ambitie past volledig bij de nationale eiwitstrategie en de visie van de provincie Zeeland, met uitzondering dat hier nadrukkelijk de nadruk ligt op humane consumptie. Diervoeder kan aandacht krijgen als onderdeel van het benutten van reststromen eiwit.

Strategie

Met bovenstaande ambitie als uitgangspunt moet nagedacht worden hoe we daar vorm aan geven en hoe we e.e.a. realiseren. Uit de bijeenkomsten ontstond daarbij de volgende strategie:

Een cluster met de naam Protein Delta

De ambitie heeft een herkenbare en aansprekende naam nodig. Hiervoor werd in de bijeenkomsten de naam 'Mosselboon Delta' naar voren gebracht, waarbij mosselboon een fictieve eiwitbron is die de combinatie van zee en land goed weergeeft. Een naam zoals Mosselboon Delta geeft een cluster met z'n kracht weer. Een cluster wordt daarbij gedefinieerd als een samenwerkingsverband dat een regionale kracht benut, zoals Silicon Valley of Brainport Eindhoven. Zulke clusters fungeren als magneten voor regionale economische ontwikkeling. In overleg met de provincie en naar aanleiding van reacties van deelnemers die liever een wat neutralere naam wilden gebruiken is voor de alternatieve naam Protein Delta gekozen. Het woord 'delta' geeft hierbij de combinatie van zee en land weer. Een bijkomend voordeel is de Engelse taal, omdat de ambitie een internationale dimensie heeft.

Protein Delta Community

Het bouwen van Protein Delta zal de komende jaren plaats moeten vinden. Een zeer belangrijk uitgangspunt is dat we (bedrijven, kennisinstellingen en overheden) dit samen doen. Om deze samenwerking verder te laten groeien is voortzetting van het Zeeuws Protein Cluster van essentieel belang. Deze groep kan verder uitgebouwd worden met deelnemers die de ambitie onderschrijven. Vanuit het ZPC zal de ontwikkeling gecoördineerd en gemanaged moeten worden en verbinding met netwerken buiten Zeeland gelegd worden.

Protein Delta Innovation & Design

Om daadwerkelijk het (eiwit)menu van de regionale consument (inwoners en toeristen) te veranderen en daarmee ook de voedselproducerende keten, moet een samenhangend programma van projecten en activiteiten ontwikkeld en uitgevoerd worden. Deze initiatieven vinden van voor tot achter in de keten plaats, maar zijn er uiteindelijk op gericht om *duurzame Zeeuwse eiwitten op je bord* te realiseren. 'Omgekeerd-keten-denken' met de consument als vertrekpunt is daarbij de aangewezen weg. Om de vernieuwing te stimuleren wordt gekozen voor een designaanpak van het herhaaldelijk testen en evalueren van prototypes. Deze initiatieven maken van Zeeland een inspirerend proef- en demo-gebied op het gebied van de eiwittransitie.

Protein Delta Knowledge

De gewenste projecten en activiteiten vragen om de nodige kennis maar leveren op hun beurt ook weer nieuwe kennis op. Deze kennis kan betrekking hebben op een groot aantal onderwerpen: kennis over gedrag(sverandering) van consumenten, marketing, verdienmodellen, productontwikkeling, teeltmethoden, procestechnologie, levensmiddelentechnologie, reststromen, etcetera. Deze kennis zal niet allemaal in Zeeland aanwezig zijn, maar kan overal ter wereld gevonden worden. Het zal dus belangrijk worden om de juiste kennispartijen bij het benodigde programma te vinden en die te betrekken bij Protein Delta.

Protein Delta Academy

Om ervoor te zorgen dat de kennis- en innovatie-ontwikkelingen bij de doelgroepen terecht komen en geïmplementeerd kunnen worden in het leven en werk van alledag moet ingezet worden op onderwijs en training. Dit onderwijs moet worden gegeven aan leerlingen/studenten, werknemers binnen de foodsector en de consumenten zelf. Op deze wijze zal de competentie ontwikkeld worden om de gewenste eiwittransitie daadwerkelijk te maken in de praktijk.

Protein Delta Experience

Tenslotte moeten de projecten, activiteiten en resultaten daarvan continu voor het voetlicht gebracht worden om op termijn de gewenste reputatie bij alle belanghebbenden te krijgen en om elkaar te stimuleren om de toekomst verder vorm te geven. Die zichtbaarheid en beleving kan op verschillende manieren gerealiseerd worden, als het maar consistent en samenhangend gebeurt.

Een droomkasteel?

Beeldspraak kan hier wellicht helpen om de ambitie, strategie en vervolgaanpak te duiden. De uitkomst van de bijeenkomsten is dat we met elkaar (het Zeeuws Protein Cluster) een prachtig kasteel willen gaan bouwen. Een kasteel met verschillende gebouwen, torens, een slotgracht etcetera. Dit kasteel heet 'Protein Delta' en de eerste contouren worden reeds zichtbaar. Het wordt echter slechts een zichtbaar kasteel als er samenhang en verbinding tussen de onderdelen bestaat. Een toren hier en een gracht daar vormen niet het krachtige beeld van een heus kasteel. De uitdaging zal zijn om hier de komende jaren structureel en met regie aan te blijven bouwen zodat het kasteel geen droom blijft maar realiteit wordt. Het fundament onder het hele kasteel wordt gevormd door de samenwerking en afstemming binnen het Zeeuws Protein Cluster (de Protein Delta Community).

De reeds lopende projecten kunnen gezien worden als de eerste bouwstenen van het kasteel. Zij vormen een eerste invulling van de onderdelen Innovation & Design, Knowledge, Academy en/of Experience. Volgende projecten op het gebied van de eiwittransitie dienen steeds in samenhang met de andere projecten beschouwd te worden om een samenhangend en mooi kasteel te bouwen met een grote (internationale) aantrekkingskracht.

Vervolgaanpak

Hoe nu verder? Hoe kan de strategie het beste handen en voeten krijgen? Volgens ons kan dit het beste gebeuren door co-creatie ('denken met je handen') vanuit het Zeeuws Protein Cluster. Met deze (groeierende) groep mensen kan de toekomst daadwerkelijk vormgegeven worden én kan steeds geëvalueerd worden of de samenhang voldoende is en welke vorderingen er gemaakt worden. Het is dus van het grootste belang om het ZPC verder te ontwikkelen en uit te breiden.

Key Performance Indicators

Om de vorderingen te meten kunnen key performance indicators (KPI) opgesteld worden voor de hele keten, zoals bijvoorbeeld eiwitconsumptie door consumenten in Zeeland, aanbod van eiwitproducten in horeca, catering en supermarkten, assortiment en volumes bij de verwerkende bedrijven, telers en veredelaars. Deze meetwaarden vormen uitgangspunten bij de ontwikkeling van het innovatieprogramma, zodat doelgericht gewerkt kan worden aan een verbetering van de 'performance' (de omschakeling naar het menu van de toekomst). Samenwerken in het ZPC leidt tot meer keteninzicht, meer denkracht en onderlinge hulp, meer schaal en alles bij elkaar een hoger collectief potentieel.

De omgekeerde keten

Naast de KPI vormt ook het 'omgekeerd-keten-denken' een uitgangspunt voor de ontwikkeling van het innovatieprogramma. Daarbij wordt gestart met het begrijpen van de behoeften van de consument en worden projecten en activiteiten in de proeftuin Zeeland uitgevoerd om het gedrag van de consument naar de keuze voor meer duurzame eiwitbronnen te veranderen. Dit vraagt om een designaanpak (*learning by doing*) waarbij door evaluatie, aanpassing en herhaling er steeds beter aan de behoefte voldaan wordt. Ook kan de verschuiving van niche-aanpak naar massaconsumptie hier gaandeweg gemaakt worden. Het 'omgekeerd-keten-denken' vraagt vervolgens dat de behoefte van de consument vertaald wordt naar de behoeften van de schakels die stroomopwaarts liggen, tot en met de gestelde kwaliteitseisen aan de uitgangsmaterialen helemaal vooraan de keten. Zo ontstaat een innovatieprogramma dat in gezamenlijkheid gericht is op het bovenliggende doel van eiwittransitie door de consument. Als start van het innovatieprogramma kunnen de huidige lopende projecten gebruikt worden (zie bijlage 2).

Een samenhangend zichtbaar kasteel

Bij de ontwikkeling van de projecten en activiteiten moeten de strategische lijnen (onderdelen) van Protein Delta aandacht krijgen. Welke vernieuwing (innovatie) staat centraal? Welke propositie? Welk proces? Welke keten? Wie zijn de logische projectdeelnemers? Welke kennis is nodig? Hoe gaan we de resultaten onderwijzen? Hoe maken we de resultaten zichtbaar? Hoe past dit project in het gehele programma? Dit soort vragen moeten in het ZPC besproken worden.

Het bedenken, formuleren, uitvoeren en evalueren van een innovatieprogramma vraagt om voldoende budget. De deelnemers aan het Zeeuws Protein Cluster zijn enthousiast over de bereikte resultaten, maar veel geven ook aan dat hun inbreng beperkt zal blijven als er geen financiële ondersteuning komt. Voor alle vijf de strategische lijnen is financiering nodig, waarbij de projecten binnen de laatste vier lijnen per project gesubsidieerd kunnen worden (zoals bij reguliere subsidieprogramma's). Het verschil is wel dat alle projecten binnen het ZPC besproken dienen te worden om met elkaar een samenhangend innovatieprogramma te creëren en zo een samenhangend 'kasteel' te bouwen. Een belangrijke verandering is dus het indienen van samenhangende projecten binnen het Protein Delta cluster i.p.v. het indienen van individuele projecten zonder bovenliggende ambitie. Voor de bijeenkomsten van het ZPC is een aanvullende subsidie nodig. Ook zullen voor de verbinding met FoodvalleyNL/TPC extra middelen beschikbaar moeten komen.

Advies aan de provincie

- Ga als provincie als opdrachtgever achter de ambitie Protein Delta staan. Deze ambitie is breed gedragen door de regionale voedselproducerende keten, is door FoodValleyNL/The Protein Cluster omschreven als onderscheidend en waardevol in (inter)nationale context, draagt bij aan de nationale eiwitstrategie én geeft invulling aan het provinciale beleid.
- Stel tijdig voldoende middelen ter beschikking (in de vorm van een opdracht) om het fundament onder Protein Delta te (blijven) leggen door het organiserend vermogen van het ZPC te laten groeien en alle partijen de gelegenheid te geven om pro-actief deel te nemen aan het samen bouwen aan de ambitie. Bureau FDZ zal daarbij het ZPC blijven begeleiden en actief met de partijen interacteren om Protein Delta stap voor stap te laten ontstaan. Met voldoende middelen kunnen de bijeenkomsten van het ZPC gecontinueerd worden waarbij gesproken wordt over de ontwikkeling van een samenhangend innovatieprogramma van projecten en activiteiten om Protein Delta samen vorm te geven. Het gaat daarbij zowel om lopende projecten en activiteiten als om nieuw te ontwikkelen projecten en activiteiten.
- Blijf zelf ook onderdeel uitmaken van het Zeeuws Protein Cluster.
- Continueer de samenwerking met FoodValleyNL/The Protein Cluster om de ontwikkeling van Protein Delta steeds te blijven zien in internationale context. Stel tijdig voldoende middelen ter beschikking om deel te blijven nemen aan TPC.
- Bespreek hoe vanuit de provincie Zeeland subsidie geoormerkt kan worden aan de uitvoering van projecten en activiteiten binnen het Protein Delta cluster. Laat daarbij het ZPC projecten en activiteiten ontwikkelen die op laagdrempelige wijze gebruik kunnen maken van deze subsidie.
- Ondersteun het gebruik van andere subsidieregelingen (bijvoorbeeld OPZuid, POP, etcetera), maar wel weer via ontwikkeling vanuit het ZPC. In het bijzonder kan een snelle start gemaakt worden door in januari en februari 2021 een project (een nieuwe bouwsteen van Protein Delta) te ontwikkelen voor indiening in het REACT-EU subsidieprogramma in maart 2021. Bureau FDZ zal hier initiëren en faciliteren. Dit proces is gaande.